

דבר תורה לפרשת ויקרא שבת זכור - מאת יעל שלוסברג

הפסוקים שאנו קוראים בשבת פרשת זכור לקוחים מפרשת ויצא בספר דברים :

זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עַמְלֶק בְּדָרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:

אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדָרְךָ וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיַף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים:

**וְהָיָה בְּהִנִּיחִי יְדֹד אֱלֹהֶיךָ לָךְ מִכָּל אִיבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְדֹד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחְלָה לְרִשְׁתָּהּ
תִּמְחָה אֶת זָכְרֵ עַמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח: (דברים כה/יז-יט)**

פסוקים אלו בדברים מזכירים את מלחמת עמלק המתוארת בשמות פרק יז פס' ח-יג. אחרי תיאור המלחמה מופיעים פסוקי סיום :

וַיֹּאמֶר יְדֹד אֶל מֹשֶׁה כָּתֹב זֶאת זִכְרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאָזְנִי יְהוֹשֻׁעַ כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זָכְרֵ עַמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְדֹד נָסִי:

וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל כָּס יֵה מִלְחָמָה לִידֹד בְּעַמְלֶק מִדֶּרֶז: (שמות יז/יז-יט).

המשותף לשני המקורות הוא מחיית זכר עמלק, אלא שבעוד בשמות מוסבת הפעולה על הקב"ה – מחה אמחה, כי מלחמה לד' בעמלק, הרי שבדברים זהו ציווי לישראל – תמחה את זכר עמלק.

שני המקורות נוגעים בזיכרון: בשמות מבטיח הקב"ה כי ימחה את 'זכר' עמלק ומצווה על משה לכתוב זאת 'זכרון' בספר, ואילו בדברים אנו מצווים לזכור את מעשיו של עמלק – 'זכור', ולמחות את זכרו – 'תמחה את זכר' עמלק. בדברים נוסף על הציווי לזכור גם הציווי לא לשכוח.

בין הקטבים של זיכרון ושכחה נעה מצווה ייחודית זו.

נחזור מעט אחורה לתקופת האבות על-מנת לחפש את שורשי הזיכרון.

עשרה בנים ובת נולדים לו ליעקב בבית לבן, ורחל עדיין עומדת בעקרותה. תיאור פקידתה של רחל מתואר בלשון מיוחדת – לשון הזיכרון:

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָה:

ותהר ותלד בן ותאמר אסף אֱלֹהִים אֶת חֲרָפָתִי:

ותקרא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יוֹסֵף יְדֹד לִי בֶן אַחֵר: (בראשית פרק ל/כב-כד)

לכן מלמדים אותנו חז"ל כי רחל, כמו גם שרה ורחל, נפקדה בראש השנה – ביום שהוא יום זיכרון תרועה.

עיון נוסף בפסוקים יגלה כי לידת יוסף היא הגורם הישיר לעזיבת יעקב את בית לבן וחזרתו לבית אביו ארצה כנען: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רַחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבֹן שְׁלֹחֲנִי וְאַלְכָה אֶל מְקוֹמִי וְלֹאֲרָצִי" (שם. שם. כה).

על הקשר בין שני האירועים עומדים חז"ל:

ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף - כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו..."

ומוסיפים: **מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל**... (בראשית רבה פרשה עג, ז).

ואכן עם עמלק נלחמים דווקא בניה של רחל צאצאי יוסף ובנימין שהם "שטנו של עשו".

יהושע בן שבט אפרים נלחם עם עמלק אחרי יציאת מצרים, שאול בן שבט בנימין נלחם נגד אגג מלך עמלק ומרדכי ואסתר גם הם בני שבט בנימין נלחמים כנגד המן.

"משנולד יוסף נולד שטנו של עשו" - נולד מי שבכוחו להתמודד עם המהות של עשו סבו של עמלק. **נולד הכוח ההפכי לעשו**: עשו - עמלק - מסמל את כוח השכחה שכן מגמתו היא לעקור ולהשכיח שם ד' מהעולם. לעומתו יוסף עניינו לנטוע את הזיכרון בעולם: הוא נולד בסימן זיכרון - "ויזכור אלוקים את רחל", פוגש את אחיו בסימן זיכרון - "ויזכור יוסף את החלומות" ונפרד מהם לפני מותו בסימן זיכרון - "פקד יפקד אלוקים אתכם".

הזיכרון הוא הכוח היוצר רציפות וחיבור: מחבר את האדם לאלוקיו, לעברו, להיסטוריה ולזהות שלו ומבטיח את העתיד כפי שמדגישה אימרה המיוחסת לרבי מקוצק: "כי בזכירה סוד הגאולה". לעומת זאת כשפושה בקרב ישראל השכחה - שכחת עברם, זהותם ותפקידם - עולה עמלק על במת ההיסטוריה.

לאור זאת נגלה כי ביחס לכל אחת ממלחמות ישראל כנגד עמלק משתמש הכתוב במושג הזיכרון.

כך במלחמת יהושע בעמלק אחרי יציאת מצרים כפי שהזכרנו, כך במלחמת שאול בעמלק: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל... כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פִּקְדָתִי אֶת אִשָּׁר עָשָׂה עִמָּלֶךְ לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁם לוֹ בְּדָרְךְ בְּעֵלְתוֹ מִמְצָרִים: עֲתָה לָךְ וְהִכִּיתָ אֶת עִמָּלֶךְ..." (שמואל א טו/א-ג), וכך אף במלחמת מרדכי ואסתר בהמן. תחילת המהפך במגילה מתואר במילים אלה: "בְּלֵילָה הַהוּא נִדְּדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לְהַבִּיא אֶת סֵפֶר הַזְכָּרֹת..." (אסתר ו/א), והמגילה מסיימת בקביעה לדורות: "וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל דּוֹר וָדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר וְיָמֵי הַפְּרִיָּם הָאֵלֶּה לֹא יִעָבְרוּ מֵעוֹד הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא יִסּוּף מִזֶּרְעָם" (שם. ט/כח).

נקודה נוספת המאפיינת את המלחמה עם עמלק היא העובדה שעם עמלק נלחמים "בדרך": "בְּדָרְךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם" כמו שנאמר על מלחמת יהושע בעמלק, כשעם ישראל בדרכו לארץ ישראל. הדרך נזכרת גם בדברי שמואל לשאול לפני צאתו למלחמה בעמלק: כֹּה אָמַר ד' צְבָאוֹת פִּקְדָתִי אֶת אִשָּׁר עָשָׂה עִמָּלֶךְ לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁם לוֹ בְּדָרְךְ בְּעֵלְתוֹ מִמְצָרִים, כשעם ישראל בדרך למלחמה. ואף המלחמה בהמן היא "בדרך" - בדרך להיאחזות מחודשת בארץ ישראל ובניית המקדש בימי שיבת ציון. הדרך היא נקודת תורפה המתאפיינת בחולשת המחנה. בנקודת החולשה הזאת, בסדק הזה, נכנס עמלק.

רחל יולדת בדרך, מתה בדרך ונקברת בדרך וזוכה להיות "האמא של הדרך" שתגן ותתפלל על ישראל כשהם בדרכם לגולה. ואף בניה של רחל יוסף ובנימין ניחנו בכוחה של אמם - כוח הדרך, ולכן דווקא הם מסוגלים למלחמה כנגד עמלק שבא "בדרך": "משנולד יוסף נולד שטנו של עשו".

כוח הזיכרון מחד והכוח להתמודד בדרך גם כשעוד לא הגענו ליעד מאידך הם העומדים לנו במלחמה כנגד עמלק. כנגד העם עמלקי עמו נלחמנו בימים קדמונים וכנגד התכונה העמלקית עמה אנו נלחמים עד עצם היום הזה.

פורים שמח לכולנו!